

EVLENME ENGELİ OLARAK DİN FARKI

Doç. Dr. H. İbrahim ACAR*

ÖZET

İnsan için yaşamak, neslini devam ettirmek ve sevgi-mutluluk gibi duyguları tatmak tek başına mümkün değildir. Bütün bu arzular eş seçiminin önemini arttırmaktadır. Eşler, tesadüfen değil sahip oldukları bazı vasıflara göre birbirlerini seçerek evlenirler.

İslâm evlilik sırasında eşler arasında denkliğin bulunmasını ister. Çünkü sevgi ve şefkatin eşlerin kalplerine yerleştiği yuvalar ancak birbirine denk kimselerle kurulur. Eşlerin sosyal yapılarının, kültür seviyelerinin, dini anlayışlarının ve yaşam düzeylerinin benzerlik arzemesi mutluluklarının garantisi olabilir. Aynı dine inanan kimseler farklı dinlerden olanlara nisbetle daha kolay ve iyi anlaşılırlar. Diğer taraftan karı kocanın ayrı dinlerden olması doğacak çocukların dini ve ahlaki eğitimlerini de olumsuz etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler: Evlenme, Engel, Din Farkı, Eğitim, Mutluluk.

ABSTRACT

Religion Difference as a Barrier to Marriage

For human, to live, to continue his/her generation and to experience feelings such as love-happiness is not possible alone. All these requests increase the important of husband or wife selection. Peers marry by selecting according to their some characters but by chance.

Islam wants to be the equivalence during marriage between peers. Because, homes in which love and clemency seat to hearts of peers can only establish with persons who are equal one to another.

---

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı.

To be pretty much alike of social organism, cultural level, religion understanding, living standard for peers may be warranty of their happiness. Persons in identical religion accord more easily than ones in different religion. At the other hand, to be in different religions for husband and wife affect negatively religious and ethical educations of children.

Key Words: *Marriage, Barrier, Religion Difference, Education, Happiness.*

GİRİŞ

Toplumun en önemli evrensel ve sürekli kurumlarından birisini oluşturan ve nikahın bir sonucu olarak oluşan aile, her şeyden evvel sosyal ve ahlaksal bir kurumdur. Çünkü ilgililer bunu yürütecek ahlak koşullarını taşıyamıyorsa aileyi sadece yasa kurallarıyla ayakta tutmak mümkün değildir.¹ Nitekim Kur'an aile hayatı ve aile bireyleri arası ilişkileri daha ziyade ahlaki boyutta, insani ilişkilerde var olması arzu edilen kıvam ve olgunluğu hedefleyerek ele almıştır. Bu durum kadının kadınlığından erkeğin yararlanması² vb. şekillerde alışık olduğumuz yaklaşım tarzlarından oldukça farklıdır. “ *İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi O'nun varlığının belgelerindedir. Bunlarda düşünen millet için dersler vardır.* “³ mealindeki ayet bu konuda bize ışık tutacak en önemli delillerden biridir. Buna göre aile, sadece insan neslinin devamı ve kişilerin himayesini amaçlayan bir kurum değil öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır.

Günümüz ailesinde bir takım yapısal değişiklikler meydana gelmiş geleneksel geniş aile, yerini karı koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye bırakmıştır. Böyle bir ailede eşler arasındaki ilişkilerin iyi, düzenli ve uyumlu olması hem kendilerinin hem de yetiştirdikleri kişilerin ruh sağlığını olumlu etkileyecek ve dolayısıyla bu durum toplumla olan ilişkilerine de yansiyacaktır.

Eşler arasında, duygu ve düşünce alışverişinin olması, boş vakitlerinin bir kısmını birlikte geçirmeleri, ekonomi ve çocukların yetiştirilmeleri vb. konularda anlaşmaları gerekir. Bu ilişkilerin her biri, evlilik süresince aynı derecede önem arz etmektedir. Dolayısıyla evlilik sadece cinsel tatmini meşrulaştıran bir araç olarak görülmemelidir. Bunun sosyal ve ahlaki boyutları da mevcuttur.

---

¹ Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Ailenin Çilesi Boşanma*, İstanbul, 1976, s. 21.

² “Nikahla ilgili yapılan erkeği kadının ırzına sahip kılan akittir “ şeklindeki bazı tarifler nikahın kutsal değerini, yüce kadrini tamamen düşürmekte, erkeklerin nazarında hatunların, hatunların nazarında erkeklerin saygınlığını yok etmektedir. Oysa nikah müşterek hayat sözleşmesi, ebedi bir hayat arkadaşlığı anlaşmasıdır.”

(Carullah, Musa, *Hatun*, Yayına Hazırlayan: Mehmet Görmez, Ankara, 1999, s. 63-64)

³ er-Rum, 30/ 21.

Evlilik birliğini gerçekleştirenlerin en önemli isteği olan anlaşma arzusu eş seçiminin önemini arttırmaktadır. Evlilikte mutluluk geniş çapta eş seçiminin iyi yapılmasına bağlıdır. Bu bakımdan evlenmek isteyenler bu konuyu en ince ayrıntılarına kadar düşünmelidirler. Eşin seçilmesi, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren bugüne kadar devam eden tamamen insana has bir olgu olup, insan hayatında önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çünkü yetişkin insanın hayattan zevk alması, mutlu bir evlilik hayatı ile mümkün olabilir.

Eşler, tesadüfen değil sahip oldukları bazı vasıflara göre birbirlerini seçerek evlenirler. Ancak evliliğin geçerli olabilmesi için hukukun öngördüğü bazı şartların bulunması gerekir. Bunlardan birisi evlenecek eşler arasında sürekli veya geçici evlenme engelinin bulunmamasıdır. Aksi takdirde nikah akdinin sıhhat (geçerlilik) şartlarından biri bulunmayacağından akid hükümsüz olacaktır.

İslâm Hukukunda evlenme engelleri mahiyetleri itibariyle sürekli ve geçici olarak iki kısımda ele alınmaktadır.

Sürekli evlenme engelleri, kan, sıhriyet ve süt hısımlığı şeklinde üç kısımda mütaala edilir. Geçici evlenme engelleri ise din farklılığından doğan evlenme engeli ile boşamadan, iddetten, dört evlilikten, sıhri cıvar hısımlığından, kadının evli olmasından, mülkiyet ilişkisinden, ihramlı olmaktan ve Lian'dan doğan evlenme engeli olmak üzere dokuz kısımda ele alınmaktadır.⁴

Biz bu çalışmamızda günümüzdeki önemine binaen geçici evlenme engellerinden din farklılığından doğan evlenme engeli konusunu ele alacağız. Çünkü asrımızda çeşitli din mensupları arasında evlilik ilişkileri eskiye oranla çok daha artmış, hatta bu evlilikler doğal karşılanmaya başlamıştır.

Ayrıca bu tür evlilikler ülkemiz insanları açısından da önem arz etmektedir. Bilindiği gibi son yarım asra yakın bir zamandan beri

---

⁴ Evlenme engelleri için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul, 1985, II, 106; Dağcı, Şamil, "İslâm Aile Hukukunda Evlenme Engelleri" *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1999, XXXIX, 175-232, Ankara, 2000, XLI,137-193.

çeşitli iş ve meslekten müslümanlar yut dışında çalışmaya başlamıştır. Özellikle ikinci ve daha sonraki kuşakların sayısının artması müslümanlarla başka din mensupları arasındaki evliliklerin sayısında büyük artışlar meydana getirmektedir. Ülkemizde meydana gelen bu tür evlilikleri de dikkate alacak olursak bu sayı daha da artış kaydetmektedir. Devletler Özel Hukunun konusu da olan bu bahsin İslâm Hukuku açısından ele alınmasının önem arzettiği kanaatindeyiz.

I. Evlenme Engellerinden Din Farkına Semavi Dinlerin Yaklaşımı

Toplumun esasını teşkil eden aile, yahudilikte sosyal olduğu kadar dini bir kurumdur. Yahudi toplumu aileyi dini prensiplere dayalı bir evlilikle kurmakta, onu neslin devamı ve çoğalması için gerekli görmektedir. Yahudilik din farklılığını bir evlenme engeli kabul ettiğinden⁵ yahudiler kendilerinden başkası ile evlenme konusunda titiz davranmakta ve Babil sürgününden sonra bazı tavizler verilmiş olsa da yabancılara kız vermemektedirler.⁶ Bununla beraber böyle bir evlenme olursa doğacak çocuğun yahudi dini kurallarına göre yetiştirilmesi şart koşulmaktadır. Kısaca, uzun bir deneme devresinden sonra bazı gayelerin gerçekleşmesi için başka din mensuplarıyla evlenmeye müsamaha gösterilmiştir.⁷

Hıristiyanlıkta da din farklılığı evlenme engeli olarak kabul edilmiştir. Kilise hukuku 12. asır da hıristiyanlarla hıristiyan olmayanların evliliğini hükümsüz saymıştır. Roma İmparatorluğu kanunları ise hıristiyanlarla musevilerin evlenmesini kesin olarak yasaklamıştı. Daha IV. asırdan itibaren mahalli konsiller hıristiyanlarla hıristiyan olmayanların evlenmelerini yasaklayan bir çok kararlar aldılar. Hatta bazı metinler hıristiyanlığın muhtelif mezhepleri arasında da evlenme yasağını kabul etmektedir. Bu yasağı koyarken hıristiyanlığın güttüğü gaye ilerde açıklanacağı üzere İslâmiyetinki gibidir. Ancak kilise hukukunda evlenmenin dini bir yanı vardır. Evlenme Kilise, İsa ve Tanrı'nın meydana getirdiği birliği

---

⁵ *Kitab-ı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit)* İstanbul, 1996, Tesniye,7/3; Ezra, 10/10-11.

⁶ Erdem, Mustafa, "Dinler ve Aile", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara, 1991, I, 343.

⁷ Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s. 229.

temsil eder. Halbuki hıristiyan olmayan kimselerin evlenmesi böyle bir netice doğurmaz.⁸

Yahudilik ve hıristiyanlıkta başka din mensuplarıyla evlenme yasağı nedeniyle insanların büyük çoğunluğu kendi dininden olan kimserle evlenmektedir. Bundan bir müddet önce yapılan araştırma da bu durumu teyid etmektedir. Bu araştırmada yahudilerin %97 sinin, katoliklerin %94 ünün, protestanların da % 74 ünün kendi dininden olan kimselerle evlendikleri tesbit edilmiştir.⁹

II. Evlenme Engellerinden Din Farkına İslâm Hukukunun Yaklaşımı

1. Müslümanların Müşriklerle Evlenmeleri

Müslümanların, semavi bir dine mensup olmayan, Allah'tan başka tanrıların varlığına inanan ve onlara ibadet eden kısaca Allah'a ortak koşan müşriklerle evlenmeleri haram kılınmıştır. Bununla ilgili olarak Kur'an'da *"Allah'a eş koşan kadınlarla onlar imana gelinceye kadar evlenmeyin. İnanan bir kadın, hoşunuza gitse de putperest bir kadından daha iyidir. İnanmalarına kadar puta tapan erkeklerle mü'min kadınları evlendirmeyin. İnanan bir erkek hoşunuza gitmiş olsa da puta tapan bir erkekten daha iyidir. İşte onlar ateşe çağırırlar. Allah ise izniyle cennete ve mağfirete çağırır ve insanlara ibret alsınlar diye ayetlerini açıklar."*¹⁰ buyurulmaktadır. Bu ayete göre müşriklerle evlilik, kadın erkek ayırımı yapılmaksızın kesin bir şekilde yasaklanmaktadır.

Bu tür evliliklerin yasaklanma nedeni ayette ifade edildiği gibi müşriklerin ateşe çağırılmalarıdır. Çünkü onlar, mü'minleri küfre davet ederler. Küfre davet ateşe yani cehenneme davettir. Dolayısıyla bu tür evlilikler mü'minleri şirke yöneltebilir. Eşler arasındaki ilişki sadece cinsel değil aynı zamanda duygusal ve kültürel bir ilişki olduğundan müslüman eşin müşrik olan eşini etkileyip onun, ailesinin ve çocuklarının müslüman olmalarına sebep olması mümkün olabileceği gibi müşrik eşin de müslüman eşini, ailesini ve çocuklarını şirke

---

⁸ Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya, 1988, s. 111.

⁹ Şahinkaya, Rezan, *Psiko-Sosyal Yönleriyle Aile*, Ankara, 1979, s. 107.

¹⁰ el-Bakara, 2/221

düşürmesi de aynı derece de mümkündür. Büyük bir ihtimalle böyle bir evliliğin sonucu olarak İslâm ve gayri İslâm aynı ailede gelişmeye devam edecektir. Müslüman diğerlerinin aksine bu durumu kabul etmez. Duygularını aklın önüne koyarak kendini böyle bir riske atmaz. O kendisini veya en azından çocuklarını küfre, isyana ve şirke götürebilecek bir şeyi yapmaktansa duygularını bastırmayı tercih eder.

Müşrik ve benzeri kadınlarla evliliğin haram kılınmasının bir sebebi de karı koca arasındaki inanç farklılığının endişe ve ızdıraba, karşılıklı nefret duygularına yol açması, sevgi, dayanışma ve sükunet temelleri üzerine yükseltilmesi gereken evlilik hayatını sarsmasıdır.¹² Bilindiği gibi İslâm ile puta tapıcılık arasında zıtlık bulunduğundan bu şekilde farklı dinlere sahip eşler arasında iyi geçim tasavvur edilemez. Çünkü evliliğin amacı eşler arasında aile saadetinin ve iyi geçimin oluşmasıdır. Bu ise müslümanın müşrik biriyle evlenmesi halinde gerçekleşmez.¹³ Nitekim müslüman içtimai bir yardım vasıtası olarak hayvanı kurban eder ve etin bir kısmını sadaka olarak dağıtarak Allah'a yaklaşmayı umar. Müşrik ise örneğin sığıra taparak Tanrı'ya yaklaşmayı ümid eder.

Kur'an müslümanların müşriklerle evlenmesini nehyetmektedir. Nehyetme bu tür evliliklerin haram olduğuna delalet eder. Bu bakımdan Allah'a inanmayan veya ona ortak koşan kimse ile evlenmek yasaklanmıştır. Bu kişinin semavi dinlerden birine mensup ülkenin vatandaşı olup olmaması sonucu değiştirmez. Çünkü burada önemli olan kişinin Allah'ın varlığını ve birliğini kabul edip etmemesidir yoksa bulunduğu ülke değildir. Dolayısıyla müslümanların mutlak bir şekilde müşrik biriyle evlenmesi caiz değildir.

2. Müslüman Erkeğin Ehl-i Kitapla Evlenmesi

Kur'an "... İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap

¹¹ Mevdudi, Ebu'l-Alâ, *Tefhimu'l-Kur'an*, trc., Muhammed Han Kayani ve Arkadaşları, İstanbul, 1986, I, 150.

¹² Zuhayli, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmi ve Edilletuhu*, Dımeşk, 1989, VII,152.

¹³ Kâsâni, Alâuddin Ebî Bekr b. Mes'ûd , *Bedâyi'u's- Sanâyi' fi Tertibi's-Şerâyi'*, Beyrut, 1986, II, 270.

verilenlerin hür ve iffetli kadınları – zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde – size helaldir. Kim imanı inkâr ederse şüphesiz amelleri boşa gider. O ahirette de kaybedenlerdendir. “¹⁴ mealindeki ayetle iffetli olmaları şartıyla müslümanların ehli kitap (yahudi ve hıristiyan) kadınlarıyla evlenmelerine izin vermektedir.¹⁵

Kur’an her ne kadar Bakara suresi, 146., Maide suresi 17, 18, 72, 73., Nisa Suresi 171, 172., En’am suresi 20., Tevbe suresi 29-31. ayetlerle Yunus suresi 68-70.ayetlerinde yahudi ve hıristiyanların şirke yöneldiklerini ifade ediyorsa da buna mukabil Bakara suresi 105., Al-i İmran suresi 113,114., Maide suresi 5, 82., Hacc suresi 17., Beyyine suresi 1 ve 6.ayetlerden ehl-i kitabın müşriklerden ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca Mümtahine suresi 10. ayeti müşrik kadın ve erkeklerle evlenmenin yasaklandığına işaret etmekte iken Maide suresi 5. ayeti ehl-i kitap kadınlarla evlenmeye cevaz vermektedir. Bu da göstermektedir ki müşriklerle ehl-i kitap birbirlerinden farklı inanç gruplarını oluşturmaktadır.

Kasas suresi 52.ve 53. ayetlerde “(Kur’an’ın nuzulünden önce) kendilerine kitap verdiklerimiz buna (Kur’an’a) inanırlar. Kur’an onlara okunduğu zaman, O’na inandık, doğrusu o Rabbimizden gelen geçektir. Biz şüphesiz daha önceden müslüman olmuş kimseleriz derler.” buyurulmaktadır. Bu ayetlerden ehli kitaptan bazı kimselerin hem kendi kitaplarına hem de Kur’an’a inandıkları anlaşılmaktadır.

Al-i İmran suresi 113 ve 114. ayetlerde “ Kitap ehlinin hepsi bir değildir. Onlardan geceleri secdeye kapanarak Allah’ın ayetlerini okuyup duranlar vardır. Bunlar Allah’a ve ahiret gününe inanır, kötülükten men eder, iyiliklere koşarlar. İşte onlar iyilerdendir. “ buyurulmakta ve ehl-i kitap salihler olarak vasıflandırılmaktadır. Her ne kadar bu ayetlerin müslüman olan ehl-i kitap hakkında nazil

---

¹⁴ el-Maide, 4/ 5.

¹⁵ İbn Nüceym, Zeynüddin el-Hanefi, *el-Bahru’r-Râik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*, Beyrut, 1993, III, 110-111.

olduğu rivayet ediliyorsa da bu ifadelere dayanarak ehl-i kitabın hepsinin yerilmesi gereken insanlardan olmayıp içlerinde seçkin insanların bulunduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.¹⁶

Aynı surenin 199. ayetinde de “ *Kitap ehlinden Allah’a, size indirilene ve kendilerine indirilmiş olana – Allah’a huşu duyarak – inanıp, Allah’ın ayetlerini az bir değere değışmeyenler vardır. İşte onların ecirleri Rablerinin katındadır. Şüphesiz Allah’ın hesabı çabuktur.* “ buyurulmaktadır. Bu ayet de Al-i İmran suresi 113 ve 114. ayetlerin izahı gibidir. Buna göre ehl-i kitabın hepsi aynı olmayıp bir kısmı sapmış olsa da onlardan iyi insanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu noktalardan hareket eden bazı alimler Bakara suresi 221.ayet ile Maide suresi 5. ayet arasında tearuz ve tahsisin bulunmadığını her bir ayetin farklı inanç gruplarından bahsettiğini ileri sürmüşlerdir.¹⁷ Sahabelerin evliliklerinden de bu sonucu çıkarmak mümkündür. Ayrıca Hz. Peygamber zamanında hıristiyanlar arasında teslis inancı hakim olmasına rağmen Kur’an, onları müşrik değil kâfir olarak kabul etmektedir. Bu açıdan ehl-i kitabı müşriklerle eşdeğerde görmek mümkün değildir.¹⁸

Üzeyr’in Allah’ın oğlu olduğunu iddia eden yahudilerle Hz. İsa’nın Allah olduğunu iddia eden hıristiyanların müşrik olduğu kanaatinde olan Abdullah İbn Ömer ile Muhammed İbn Hanefiyye ve Zeydiyye imamlarından el-Hadi’ye göre müslüman erkeğin ehl-i kitap kadınla nikahlanması haramdır.¹⁹

Abdullah İbn Ömer, kendisine bir müslümanın hıristiyan ve yahudi bir kadınla evlenip evlenemeyeceği sorulduğunda Allah müşrik kadınlarla evlenmeyi müslümanlara yasaklamıştır. Ben, İsa

---

¹⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’anı Kerim’in Türkçe Meali Alisi Ve Tefsiri*, İstanbul, tsz, I, 439

¹⁷ Kurtubi, Ebu Abdillan Muhammed b. Ahmed el-Ensâri, *el-Cami’ li Ahkâmi’l-Kur’an*, Mısır, 1987, III, 68-69.

¹⁸ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988, I, 382; bkz. . İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed b. Ahmed b. Mahmud b. Kudâme, *el-Muğni (Şerhu’l-Kebir ile birlikte)* Beyrut, 1972, VII, 500-501; İbn Nüceym, *a.g.e.*, III,110.; Zeylâ’i, Fahrudin Osman b. Ali, *Tebyinu’l-Hakâik Şerhu Kenzi’d-Dekâik*, Beyrut, tsz, II,110.

¹⁹ Razi, Fahrud-Din, *et-Tefsiru’l-Kebir*, Mısır, 1938,VI,61.

Allah'ın kullarından biri olduğu halde bir kadının “ Rabbim İsa'dır “ demesinden daha büyük şirk tasavvur edemiyorum demiştir.²⁰ Ayrıca İbn Ömer, müşriklerle ilgili olarak Bakara suresi 221. ayette zikri geçen “cehenneme çağırma” illetinin ehli kitap kadınlar için de söz konusu olduğu, haramlığı ifade eden delil helallığı ifade eden delille çatıştığında her ikisi de delil olmaktan çıkacağından asıl olan haramlık hükmünün baki kalacağı²¹ şeklindeki yorumlarıyla görüşünü temellendirmektedir. Ancak İbn Ömer'in görüşleri konu hakkında açık nass bulunduğundan haramlığa değil kerahete hamledilmiştir.²²

İbn Abbas kendisine yöneltilen soru üzerine bu konuda farklı bir yorum getirerek zimmi olan ehli-i kitap kadınlarıyla evlenmenin helal, diğerleriyle evlenmenin ise haram olduğunu söylemiş ve bu konuda “*Kitap verilenlerden, Allah'a, ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve peygamberlerinin haram kıldığını haram saymayan, hak dinini din edinmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın* “²³ mealindeki ayeti okumuştur.²⁴ Binaenaleyh cizye verenlerin (zimmilerin) nikahı helal, vermeyenlerin ise haramdır. Buna göre bir müslüman ancak İslâm devletinin uyuğu olan ehli-i kitap kadınlarıyla evlenebilir.²⁵

Maide suresi 5. ayette yer alan helal olma hükmünü dikkate alan fakihlerin çoğu, iffetli olmaları kaydıyla²⁶ müslüman erkeklerin

---

²⁰ Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut, tsz., II, 325; Kurtubi, *a.g.e.*, III, 68; İbn Kesir, İmadüddin Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, 1966, II, 20.

²¹ Cumhur bu konuda şöyle diyor. Bu hususta helallığı ifade eden ayet has olup sonradan nazil olduğunda icmâ vardır. Bundan dolayı bu ayetin haramlığı ifade eden ayetten önce nazarı itibare alınması gerekir. (Razi, *a.g.e.*, VI, 62-63)

²² Sabuni, Muhammed Ali, *Revai'u'l-Beyân Tefsiru Ayati'l-Ahkâmi mine'l-Kur'an*, Beyrut, tsz., II, 564.

²³ et-Tevbe, 9/ 29

²⁴ Cessâs, *a.g.e.*, II, 326; Kurtubi, *a.g.e.*, III, 69; VI, 79; Razi, *a.g.e.*, XI, 142.

²⁵ İbn Kesir, *a.g.e.*, II, 20.

²⁶ İbn Abbas ve Mücahid gibi bazı alimler ayette geçen muhsan kelimesi ile kastedilen mananın hür kadınlar olduğunu ifade etmişlerdir. (Cessâs, *a.g.e.*, II, 324; Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi, *el-Mühezzeb fi fihhi Mezhebi'l-İmam Şafii*, tsz., II,44; Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Kur'an'i'l- Hakim eş-Şehir Tefsiru'l-Menâr*, Mısır, tsz., II, 349.

zım̄mi olsun veya olmasın²⁷ ehl-i kitap kadınlarıyla evlenebileceklerini söylemişlerdir.²⁸ Abdullah İbn Ömer'in dışındaki diğer sahabeler de ehli kitap kadınlarla evlenmenin cevazı konusunda ittifak etmişlerdir. Nitekim Hz. Osman²⁹, Huzeyfe b. El-Yeman³⁰ Talha İbn Ubeydillah, Ka'b b. Malik gibi bazı sahabeler ehl-i kitap kadınlarla evlenmişlerdir. Hz. Cabir'de Küfe'nin fethi esnasında hem kendisinin hem de Sa'd b. Ebi Vakkas'ın ehl-i kitap kadınlarla evlendiklerini söylemiştir.³¹

Rivayet edildiğine göre Hz. Ömer, Maide suresi 5. ayetin açık müsaadesine rağmen Medain valisi Huzeyfe b. El-Yeman ile ehli kitaptan olan karısını ayırmak isteyince³² Huzeyfe evliliğimizin haram olduğunu mu söylüyorsun diye sordu. Bunun üzerine Hz. Ömer, "hayır, ancak onlardan fuşşa meyyal olanları almanızdan korkuyorum" şeklinde cevap vermiştir.³³ Bir başka rivayete göre ise Hz. Ömer " Hayır, ancak yabancı kadınlarla evlenmenin yaygınlaşmasından ve müslüman kadınlara rağbet edilmeyeceğinden korkuyorum" demiştir.³⁴ Ehli kitap kadınlarla evlenmenin caiz olduğu kanaatinde olan Hz. Ömer'in bu müdahalesi mevcut hükmü kaldırma değil maslahata binaen geçici bir uygulama olabilir.³⁵ Onun bu tavrı muhtemel bir zararı önleme düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu zarar ise, ifade edildiği gibi ya kitabi kadınların ahlak dışı bir harekette bulunmalarından emin olmamak ya da müslüman erkeklerin kitabi olan kadınları tercih ederek müslüman kadınlarla evlenmekten

---

²⁷ Hz. Ali zimmi olmayan ehl-i kitap kadınlarla evlenmenin mekruh olduğunu söylemekte Serahsi, İbnu'l-Hümâm ve Şirâzi de bu görüşe katılmaktadır. (Serahsi, Şemsuddin, *Kitabu'l-Meb̄sut*, V,50, İbnu'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvahid b.Abdulhamid b. Mes'ud es-Sivasi, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Beyrut, tsz., III, 135; Şirâzi, *a.g.e.*, II, 44.)

²⁸ Kurtubi, *a.g.e.* VI, 79; Mevsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud b. Mahmud, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, İstanbul, tsz, III, 88; Bilmen, *Kamus*, II, 103-104.

²⁹ Naile bint el-Ferafise el-Kelbiyye ile evlenmiştir.

³⁰ Velidei Sevda Hasna ile evlenmiştir.

³¹ Cessâs, *a.g.e.*, III, 325; Şirâzi, *a.g.e.*, II, 44; Kurtubi, *a.g.e.*, III, 68; Nevevi, Ebu Zekeriyâ Muhyiddin Şeref, *el-Mecmu' Şerhu'l- Mühezzeb*, tsz, XVI, 233; İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 257;

³² Bazı rivayetlere göre ise Hz. Ömer, Huzeyfe'ye karısını boşamasını tavsiye etmiştir. (Sabuni, *a.g.e.*, I, 288; bkz. İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 257

³³ Cessâs, *a.g.e.*, II, 324; Kurtubi, *a.g.e.*, III, 68; İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 257.

³⁴ İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 257.

³⁵ Kurtubi, *a.g.e.*, III, 68; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul, 1995, s. 173.

kaçınmaları korkusudur.³⁶

Hız. Ömer'in Hüzeyfe'ye götürmüş olduğu tekliften müslüman erkeğin ehl-i kitap bir kadınla evlenebileceği ancak yapılacak bu tür evlilikler konusunda dikkatli davranılması gerektiği de anlaşılmaktadır. Tabiki burada müslümanların maslahatı ön plana çıkmaktadır. İffet sahibi ehl-i kitap kadınlarla evlenmede bir maslahat bulunmuyor ve bu tür evlilikler müslüman ailelere dolayısıyla İslâm toplumuna zarar veriyorsa o takdirde mübah olan ehl-i kitap kadınlarıyla evlenme hükmü harama dönüşür.³⁷ Çünkü ailelerin içinde bulunduğu ortam toplumun şekillenmesinde etkili olmaktadır.

Ehl-i kitap kadınlarla evliliğe cevaz veren Kur'an, "iffetli kadın" kaydını koyarak bütün ehli kitap kadınlarla evlenmenin mübah olmadığına işaret etmiştir. Bu anlayışa göre iffetli olmayan ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmek caiz değildir. Asrımızda da ehl-i kitap ifadesinin mutlak olarak anlaşılmaması gerekir. Çünkü ehl-i kitap kadınlarıyla kastedilen iffet sahibi olanlardır.

Ehl-i kitabın iffetli kadınlarıyla evlenme izninin hemen ardından gelen uyarı hayli anlamlıdır. Bu izinden yararlanan müslüman, inanmayan karısının muhtemel etkisine karşı inancını ve ahlakını titizlikle koruması hususunda ikaz edilmektedir. Eşine karşı duyacağı derin sevgi, kocanın ehl-i kitap olan karısının inançlarına meyletmesine ve hareketlerini benimsemesine neden olabilir ve bunun sonucunda da iman ve ahlakını yitirebilir veya inancına aykırı ahlaki ve sosyal tavırlar içine girebilir.³⁸ Halbuki kitabı olan kadınla evliliğin mübah kılınmasındaki sebep, bu kadının İslâm'la tanışması ve bunun sonucu olarak da Allah'a peygamberlere, ahiret gününe iman etme ihtimalidir. Çünkü semavi bir dine mensup olan ehl-i kitap kadının İslâm'ı kabul etmesi umulur.³⁹ Bu itibarla ehl-i kitap kadınlarla evlenme İslâm'ın yayılmasına yardımcı bir faktör olarak da

---

³⁶ İbn Kesir, *a.g.e.*, I, 257; Zuhayli, *a.g.e.*, VII, 155.

³⁷ Mübeşşir et-Tirâzi el-Hüseyni, *el-Mer'etu ve Hukukuha fi'l-İslâm*, Kahire, 1977, s. 175-176.

³⁸ Mevdudi, *a.g.e.*, I, 405.

³⁹ Zuhayli, *a.g.e.*, VII, 153.

kabul edilebilir.⁴⁰

Bununla birlikte Kur'an " *Kötü kadınlar kötü erkeklere kötü erkekler kötü kadınlara yakışırlar. İyi kadınlar iyi erkeklere iyi erkeklerde iyi kadınlara yakışırlar...*"⁴¹ buyurarak salih kadınlarla evlenmeye teşvik etmektedir. Müslümanlar Kur'an'ın bu hükmünü dikkate alarak salih ve iffetli kadınlarla evlenmeyi tercih etmelidirler. Zira huy ve hareketleri arasında bir benzerlik bulunmayan eşler arasında ülfet ve muhabbet görülmez.

Hz. Peygamber de insanların içtimai hayatın maslahatlarını göz önünde bulundurarak evlilik konusunda şu tavsiyeyi yapmıştır. "*Kadın dört şey için nikahlanır. Malı için, soyu için, güzelliği için, dini için. Sen dindarı olanı seç ki hayatın bereketlensin.*"⁴² Bu ifadeyi açıklayıcı mahiyette buyurulan şu hadisin de evlilik hususunda dikkate alınması gerekir. "*Kadınları güzellikleri için nikahlamayınız. Olabilir ki güzellikleri kendilerini tehlikeye atabilir. Malları için de onları nikahlamayınız. Olabilir ki malları kendilerini şımartır. Ancak dindarlıkları sebebiyle onları nikahlayınız. Dindar salih bir cariye daha faziletlidir.*"⁴³

Bir başka hadisinde ise " *Mü'min Allah'tan korkmanın dışında salih kadından daha hayırlı bir şey elde etmiş olmaz. Kendisinden bir şey isterse onu yerine getirir, ona bakarsa kendisini ferahlatır, ondan uzak kaldığında namusu ve malı konusunda dürüst ve samimi davranır.*"⁴⁴ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in bu tavsiyeleri sadece evlenecek erkekler için değil aynı zamanda dünyaya gelecek çocuklar içinde önem arz etmektedir. Çünkü İslâm dini, hükümlerinde sosyal yapıyı, çevreyi, fertlerin psikolojik durumlarını gözönünde bulundurmaktadır.

Ehl-i kitap kadınlarla evliliğin sonucunda dünyaya gelecek çocukların dini ve ahlaki terbiyelerini de düşünmek gerekir. Çünkü

---

⁴⁰ Cin, *a.g.e.*, s. 113.

⁴¹ en-Nur, 24/ 26; bkz. en-Nur, 24/ 3.

⁴² Buhâri, Nikâh, 16; Müslim, Rada, 14; Ebu Davud, Nikâh, 2; İbn Mâce, Nikâh, 6.

⁴³ İbn Mâce, Nikâh, 6.

⁴⁴ İbn Mâce, Nikâh, 5.

çocukların ilk eğitildikleri yerler evleri, terbiye ve kültür konularında onları ilk eğitenler de anneleridir. Toplumun geleceğini temsil eden çocuklar, günümüzde babadan ziyade annelerinin etkisi altında kalacağından ve muhtemelen onların ahlaklarıyla ahlaklanacağından, İslâm ahlakından ve milli adabdan belki de haberdar olamayacaklar ve bu değerler açısından olumsuz etkileneceklerdir. Bu olumsuzluklar sebebiyle olsa gerek bazı alimler ehl-i kitap kadınlarla evlenmeyi mekruh kabul etmişlerdir.⁴⁵

Diğer taraftan toplumun muhafazası ve hayatiyetini devam ettirmesi için aile yapısının ve neslin korunması gerekir.. Zira insanın en yakın ilişki içinde bulunduğu çevre, toplumun temelini teşkil eden ailedir. Kişilerin dünya ve ahiret saadetinin temelinde aile hayatının önemli bir yeri vardır. Sağlıklı ve iyi toplumların varlığı, iyi ailelerin varlığına bağlı olduğundan bu noktada etkili olan kadınların önemi, asrımızda azımsanmayacak kadar çoktur.

Eşler arasında din birliğinin sağlanmasının hukuksal ve sosyal açılardan da yararlı olduğunu belirtmek gerekir. Farklı inançlara sahip kimselerin oluşturacağı ailelerde mutluluk ve esenliği zedeleyici bir takım sorunlar ortaya çıkabilir. Farklı din mensubu eşlerin arasında çocuklara verilecek eğitimin biçimi ve içeriği konusunda aralarında çıkması muhtemel anlaşmazlıklar nedeniyle aile içi uyum zedelenebilir. Uluslararası gerginlikler ve özellikle savaşlar aile içinde sorunlar yaratabilir. Evlenmenin genel hükümleri, evliliğin sona ermesi, velayet hakkının kullanılması gibi konuların düzenlenmesinde de aralarında bir takım sorunlar yaşanabilir.

Ehl-i kitap kadınlarla evlenmeye izin veren Kur'an'ın hükmünü Hz. Ömer'in yorumuyla birlikte değerlendirmek bu konuda sağlıklı karar vermeye katkı sağlayacaktır. Nitekim Şariin müsaade buyurduğu ibaha nevinden olan müsadelerde gelişen şartlar çerçevesinde geçici bir takım yasaklamalar veya sınırlamalar getirilebilir.⁴⁶

---

⁴⁵ Şafii, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, tsz, V, 6; Şirâzi, *a.g.e.*, II, 44; İbnu'l-Hümâm, *a.g.e.*, III, 135; bkz. İbn Nüceym, *a.g.e.*, III, 111; Bilmen, *Kamus*, II, 103-104.

⁴⁶ Acar, H. İbrahim, "Poligami Konusunda Bazı Mülâhazalar", *EKEV Akademi Dergisi*, Mayıs, 1998, C.1, S.2, s. 209.

Kısaca, evlilik hayatı, eşlerin karşılıklı olarak sevgi ve saygı anlayışı içinde birbirleriyle tam olarak anlaşmalarını icap ettirir. Aynı dine inanan kimseler farklı dinlerden olanlara nisbetle daha kolay ve iyi anlaşılırlar. Diğer taraftan karı kocanın ayrı dinlerden olması doğacak çocukların dini ve ahlaki eğitimlerini de şu veya bu yönde etkileyecektir.⁴⁷

3. Müslüman Kadının Ehl-i Kitapla Evlenmesi

Bu konuda alimler genellikle “ *Ey inananlar! İnanmış kadınlar hicret ederek size gelirlerse onları deneyin, hicretlerinin sebebini inceleyin. Allah onların imanlarını çok iyi bilir. Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz inkârcılara geri çevirmeyin. Bu kadınlar o inkârcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar....*”⁴⁸ mealindeki ayeti delil kabul ederek müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenemeyeceklerine hükmetmişlerdir. Çünkü ayette açık bir şekilde müslüman kadınların inkârcılara helal olmadığı zikredilmektedir. Şayet helal olsalardı o takdirde inkârcılara geri çevrilmeleri yasaklanmazdı.

Hz. Peygamber'in de “ *Biz ehli kitabı nikahlayabiliriz, fakat onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler.*”⁴⁹ şeklinde müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenemeyeceklerini söylediği rivayet edilmektedir.

Bu nasların dışında müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenmelerinin icmâ ile yasaklandığı ileri sürülmektedir.⁵⁰ Nitekim Hz. Peygamber devrinden itibaren müslüman kadınların İslâm'dan başka hangi dine mensup olursa olsun gayri müslim bir erkekle evlenemeyeceği konusunda oy birliği vardır.⁵¹ Ayrıca kocalık aileye reislik hakkı sağladığından mü'min bir kadının hem şahsı hem de

---

⁴⁷ Cin, a.g.e., s. 111.

⁴⁸ el-Mümtahine, 60/ 10.

⁴⁹ Taberî, a.g.e., IV, 367; Razi, a.g.e., VI, 61.

⁵⁰ Merağî, a.g.e., II, 153.

⁵¹ Bu konuda Hz. Ömer'in “Müslüman erkek hristiyan bir kadınla evlenebilir, ancak hristiyan erkek müslüman bir kadınla evlenemez” dediği rivayet edilmiştir. (Beyhâki, Ebu Bekr, Ahmed b. El-Hüseyn, b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Hind, tsz, VII, 172; İbn Kesir, a.g.e., I, 257)

dünyaya getireceği çocukları üzerinde bir gayr-i müslimin hakimiyeti kabul edilemez görüşü üzerinde icmâ vaki olmuştur.⁵²

Kur'an “ *onlar (müşrikler) ateşe çağırırlar* “⁵³ ifadesiyle de müşrik erkeklerle evlenme yasağının illetini açıklamıştır. Buna göre müşrikler mü'min olan hanımlarını küfre davet ederler. Küfre davetin neticesi ise cehennemdir. Dolayısıyla küfür ehli olan birinin müslüman bir kadınla evlenmesi harama sebebiyet vereceğinden bu tür evliliğin hükmü de haramdır. Bununla birlikte ayet her ne kadar müşrikler hakkında nazil olmuşsa da ateşe çağırma şeklinde açıklanan illet bütün inkârcıları içine alır. Burada illet umumi olunca hükümde umumi olur. Bu nedenle müslüman kadınların müşriklerle olduğu gibi ehl-i kitap erkeklerle evlenmelerinin de caiz olmadığını söylemek mümkündür.⁵⁴

Ehl-i kitap erkeklerle evlenme yasağının nedeni olarak bu izahların dışında ağırlıklı olarak şu akli deliller de mesned olarak kabul edilmektedir.

Müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenememesinin sebebi yabancı ile evlenen kadının kaybedildiği yolunda İslâm'da mevcut bulunan zihniyettir.⁵⁵ Daha açık bir ifade ile müslüman bir erkeğin ehl-i kitap kadınla evlenmesine cevaz veren kendiliğinden müslüman olmaları ümidi ve bu şekilde İslâmiyetin yayılmasına katkı sağlamları tarzındaki sebepler burada müslüman kadını ehl-i kitap erkekle evlenmekden men etmektedir.⁵⁶ Çünkü hristiyanlık ve yahudilik dini müslüman kadının kendi dinlerine intikalini istemektedir. Halbuki dinde zorlama yoktur anlayışında olan İslâm, müslüman erkekle evlenen ehl-i kitap kadının kendi dininde kalmasını

---

⁵² Aktan, Hamza, “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara, 1992, II, 404.

⁵³ el-Bakara, 2/ 221.

⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, II, 271-272.

⁵⁵ “Müslüman erkek yahudi ya da hristiyan kadının dinine saygı gösterir. Çünkü onların peygamberlerine de inanır. Kitaplarını kabul eder. Fakat gayr-i müslim erkek İslâm peygamberine inanmadığı için müslüman kadının dinine de saygı gösteremeyebilir.” (*Ateş, a.g.e.*, II,473)

⁵⁶ Cin, *a.g.e.*, s. 114.

mubah kılmaktadır.⁵⁷

Ayrıca müslümanla evlenen ehl-i kitap bir kadın – bütün itikadi farklılıklara rağmen – kendi inandığı peygamberlerin İslâm’i çevrede tam bir saygı ile anılacaklarına emin olduğu halde ehl-i kitapla evlenen müslüman bir kadın Allah’ın elçisi olarak gördüğü kimsenin tahkire uğraması ile her zaman karşılaşabilir.⁵⁸

Erkek, kadın üzerinde mutlak bir hakimiyete sahip olduğundan ona itaat edilmesi gerekir. Kadınlar da genellikle fiillerinde kocalarına tabi olur ve onları taklid ederler. Bu nedenle gayr-i müslim erkek inanan karısını belki baskıyla belki de yoğun telkinlerle dinini terketmeye zorlayabilir. Kadının çabuk etkilenen yapısının etkisini de unutmamak gerekir. Bu yüzden ehl-i kitapla yapılacak evlilikte kadın açısından inancı ve duyguları yönünden bir eziyet ve tehlike söz konusudur.

Ayrıca İslâm, kâfirlerin mü’minlerle dostluğunu ve velayetini ortadan kaldırmıştır. Nitekim kâfirin mü’min üzerinde velayet hakkı yoktur. Mü’minler ancak birbirlerinin velisi olabilirler.⁵⁹

Bu mülâhazalardan hareket eden alimlere göre müslüman bir kadının ehl-i kitap bir erkekle evlenmesi caiz değildir.⁶⁰ Bu nedenle ehl-i kitap olan eşlerden kadının müslüman olması halinde kocasına müslüman olması teklif edilir. Kabul etmediği takdirde hakim eşlerin arasını ayırır. Çünkü müslüman bir kadının ehl-i kitap erkeğin nikahı altında olması caiz değildir. Evlilik süresi içinde bu şekilde nikah caiz olmadığından başlangıç itibarı ile de nikah caiz değildir.⁶¹ Osmanlı Aile Hukuk Kararnamesinin 58. Maddesi de bu çerçevede “ *Gayr-ı*

---

⁵⁷ Nitekim müslüman erkek bütün peygamberlere ve ilk sahih şekliyle bütün dinlere iman eder. Bu yüzden kadının inancı ve duyguları bakımından bir tehlike söz konusu olmaz. Ancak müslüman kadının ehl-i kitap olan kocası eşinin inandığı iman esaslarına inanmadığından bu kadın açısından tehlike söz konusudur. Dinlerinin de buna müsaadesi bu tezi doğrulamaktadır.

⁵⁸ Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı*, İstanbul, 1996, I, 185.

⁵⁹ Zuhayli, *a.g.e.*, VII, 152; bkz. et-Tevbe, 9/ 71; el-Mâide, 5/ 51; Al-i İmran, 3/ 28; el-En’am, 6/ 156.

⁶⁰ Kâsâni, *a.g.e.*, II, 271; Ceziri, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa*, İstanbul, 1986, IV, 75; Bilmen, *Kamus*, II, 26-27.

⁶¹ Kâsâni, *a.g.e.*, II, 236; Bilmen, *Kamus*, II, 26; bkz, Şirâzi, *a.g.e.*, II, 52.

Müslimin bir müslimeyi tezevvücü batıldır “ şeklinde düzenlenmiştir.

Buraya kadar ileri sürülen deliller ve yapılan açıklamaları dikkate alarak şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Her şeyden evvel müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlenebileceğini açık bir şekilde ifade eden Kur'an, müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenmelerinin caiz olup olmadığı konusuna temas etmemektedir. Bu konuda delil olarak getirilmeye çalışılan Mümtahine suresi 10. ayetle anlatılmak istenen şudur. Ey mü'minler, bir çok Mekke'li kadın kocalarının arzuları hilafına İslâm'a girdikleri ve Medine'ye göç ettikleri zaman onları imanlarının hakiki olup olmadığı konusunda (zahiri olarak) imtihan edin. Acaba onlar İslâm'ı hak din olarak kabul ettikleri için mi yoksa müslüman bir erkeği sevdikleri için mi gelmişlerdir.? Ya da kocaları fakir olduğundan dünya malına tamaen mi gelmişlerdir.? Bu imtihandan sonra hakikaten mü'min olduklarını anlarsanız ⁶²o zaman onları Mekke'li müşriklere iade etmeniz helal değildir. Çünkü Allah, mü'min bir kadını müşrik bir erkeğe mübah kılmamıştır. Buna göre ayet, müslüman kadınların ehl-i kitapla değil müşriklerle evlenemeyecekleri ⁶³ ve ayrıca müslüman erkeklerin de müşrik kadınlarla evlenemeyecekleri konusunda açıklama yapmaktadır. ⁶⁴

---

⁶² “Allah insanların kalplerindeki kesinlikle bildiğinden bu kadınların verecekleri olumlu cevaplar samimiyetlerinin tek mümkün – ve bu nedenle hukuken yeterli – delili olarak görülüyordu.” (Esed, *a.g.e.*, III, 1140)

⁶³ H. 6. yılda Hz. Peygamber ile Mekke'nin müşrik kureyşlileri arasında yapılan Hudeybiye Antlaşmasına göre Mekke'li bir genç veya velayet altındaki başka bir kişi velisinin izni olmadan Müslümanlara kaçarsa Kureyşe iade edilecekti. Kureyşliler bu hükmü evli kadınları da kapsadığını düşünüyorlardı. Çünkü onlara göre evli kadınlar kocalarının velayeti altındaydılar.” (Kurtubi, *a.g.e.*, XVIII, 61; Esed, *a.g.e.*, III, 1044, 1139-1140; bkz. Sabuni, *a.g.e.*, II, 559.)

⁶⁴ Kurtubi, *a.g.e.*, XVIII, 63; Sabuni, *a.g.e.*, I, 289; II, 553; Esed, *a.g.e.*, III, 1140; Meraği, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Meraği*, Mısır, 1953, XXVIII, 72. Bu konuda Süleyman Ateş şu açıklamayı yapmaktadır: “Bazı kişiler müslüman kadınların ehli kitap erkeklerle evlenmelerinin haram olduğu hakkında bir hüküm bulunmadığını söylemişlerdir. Fakat bu yanlıştır. Çünkü ayetin amacı müslümanlara helal olan şeyleri belirtmektir. Allah Maide 5 de ....hür kadınları size helaldir diyor fakat sizin kadınlarınızda onlara helaldir demiyor. Eğer müslüman kadınlar kitap ehli erkeklere helal olsaydı nasıl yiyeceklerde bu durum açıkça belirtilmiş ise burada da belirtilir. “ Onların kadınları size helal sizin kadınlarınızda onlara helaldir denilirdi. Böyle denilmediğine göre müslüman kadınların dince kendilerinden aşağı olan erkeklerle evlenmeleri caiz değildir. “(Ateş, *a.g.e.*, II, 473)

Ayette yer alan “...Onların mü'min kadınlar olduklarını öğrenirseniz inkârcılara geri çevirmeyin. Bu kadınlar o inkârcılara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar....” ifadesinin sonucu olarak meydana gelen ayrılığın kadının müslüman oluşundan mı yoksa İslâm ülkesine gelişinden mi kaynaklandığı konusunda alimler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ebu Hanife'ye göre meydana gelen ayrılığın nedeni kadının müslümanlardan sığınma hakkını talep etmesidir. Diğer imamlara göre ise kadının müslüman olmasıdır.⁶⁵

Hz. Peygamber'den “ Biz ehli kitabı nikahlayabiliriz, fakat onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler.”⁶⁶ şeklinde ehl-i kitap erkeklerle evliliği men eden hadisin zayıf olduğu söylenmektedir.⁶⁷ Ahmed Muhammed Şakir, Taberi'nin tefsirine yaptığı tahrir yazısında bu hadisi hadis kitaplarının hiç birinde bulamadığını, sadece Taberi'nin tefsirinde bulunduğunu, İbn Kesir'in de⁶⁸ Taberi'den naklettiğini, lafız itibariyle değilse de mana itibariyle Cabir'in sözü olarak Şafii'nin Ümm'ünde⁶⁹ Beyhaki'nin de Sünen'inde⁷⁰ zikrettiğini

---

⁶⁵ Cessâs, a.g.e., III, 327; Kurtubi, a.g.e., XVIII, 63-64; 438; Sabuni, a.g.e., II, 561.

⁶⁶ Taberi, a.g.e., IV, 367; Razi, a.g.e., VI, 61.

⁶⁷ İbn Cerir et-Taberi “Biz ehli kitabı nikahlayabiliriz, fakat onlar bizim kadınlarımızla evlenemezler” hadisini zikrettikten sonra itiraz yazısı yazarak şöyle demiştir. Bu hadisin senedinde bulunan Hasan el- Basri, Cabir b. Abdillâh'dan hiçbir şey işitmemiştir. İbn ebi Hatim de Merasil'inde Ali b. El-Medini'den naklen Hasan el-Basri'nin Cabir'den bir şey işitmediğini yazmaktadır. Ebu Zur'e er-Razi'ye de Hasan el-Basri'nin Cabir'le görüşüp görüşmediği sorulunca hayır cevabını vermişti. Muhammed b. Sa'id b. Belec'in nakline göre Abdurrahman b. Hakem şöyle demiştir. Taberi'nin babası Cabir, Behz b. Hakim'e Hasan el-Basri'nin Resulullah'ın ashabından kiminle görüştüğünü sorduğunu duydum. Oda Cabir'le görüşmedi dedi. Taberi konuyla ilgili şunları söylemektedir. Babama Hasan el-Basri'nin Cabir'den hadis duyup duymadığını sordum. Babam da böyle bir şey bilmiyorum ancak Hişam b. Hassan, Hasan el-Basri'nin Cabir'den rivayet ettiği hadislerin olduğunu söylüyor. Ben ise bunu kabul etmiyorum. Hasan el-Basri' de Cabir'in kitabı vardır ve Cabir'le görüşmüştür. Ahmed Muhammed Şakir (Taberi'nin tefsirine yaptığı tahrir yazısında) Hişam b. Hassan'ın bu rivayetinin Hasan el-Basri'nin Cabir'den hadis işittiğinin isbatı konusunda yeterli olduğunu söylemektedir. İbn Uyeyne'de Hişam'ın Hasan el-Basri'nin hadislerini en iyi bilen olduğunu ifade etmektedir. Kısaca bu hadis Cabir'den mevkuf olarak sabit olmuştur. Yani bu hadis Cabir'in sözüdür. Mevkuf hadis Merfu hadise zarar vermez. Ancak Merfu hadisi destekler. (Taberi, Ebi Ca'fer Muhammed İbn Cerir, *Tefsiru't-Taberi (Cami'u'l-Beyan an Te'vili ayi'l-Kur'an)*, tsz, IV, 367-368, (Ahmed Muhammed Şakir'in 2 numaralı dipnotta yaptığı tahririnde)

⁶⁸ İbn Kesir, a.g.e., I, 257.

⁶⁹ Şafii, a.g.e., V, 6.

⁷⁰ Beyhâki, a.g.e., VII, 172.

bildirmektedir.⁷¹ Bu durum konu hakkında kendisine hüküm bina edilecek açık bir nassın bulunmadığını göstermektedir.

Bakara suresi 221. ayette müşrik erkeklerle evlenme yasağının nedeni olarak zikredilen “ateşe çağırma” şeklindeki illetin ehl-i kitap için de söz konusu olduğu dolayısıyla müşrikler için verilen hükme kıyasla ehl-i kitap erkeklerle evlenmenin yasak olduğunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü Bakara suresi 221. ayette zikredilen illet, Allah’a eş koşan erkek ve kadınlarla ilgili olmasına rağmen Maide suresi 5. ayetle müslüman erkeklerin ehl-i kitap kadınlarla evlenmelerine izin verilmiştir. Buda göstermektedir ki “ateşe çağırma” şeklindeki illet munzabıt değildir. Yani bu illet kişiden kişiye, durumdan duruma göre değişebilen bir vasıftır. Halbuki illetlere dayanarak kıyas yapabilmek için illetin istikrarlı olması veya diğer bir ifade ile değişken olmaması gerekir.⁷²

İslâm alimlerinin evlenme yasağıyla ilgili olarak ileri sürdükleri akli delillerin ataerkil ailelerin oluşturduğu toplumlarda etkili olabileceğini söylemek mümkündür. Bu delillerin asrımızda ehl-i kitap erkeklerle evlenme yasağına neden olarak gösterilmesi isabetli değildir. Çünkü genelde erkeklerle eşit şartlarda yaşamını sürdüren, çalışma hayatına atılan, eğitim öğretim faaliyetlerine yoğun bir şekilde katılan kadınların dinleri ne olursa olsun eşlerinin tahakkümleri altına girmesi ve kendilerine baskı uygulattırmaları mümkün değildir. Fakat sevdiği eşin günlük isteklerini yerine getirme hususunu bundan istisna etmek gerekir. Çünkü bu durum erkekler için de geçerlidir.

Kocasının kendi dinine girmesini istemesi veya en azından çocuklarını mensubu olduğu din üzere yetiştirmek istemesi şeklindeki talepler karşısında şuurlu bir müslümanın kayıtsız kalması mümkün değildir. Bilakis zamanın çoğunu çocuklarıyla geçirme imkanı bulabilecek olan kadının onlara İslâm’i terbiye vermesi mümkün olabilir.

---

⁷¹ Taberi, *a.g.e.*, IV, 367-368. (Ahmed Muhammed Şakir’in 2 numaralı dipnotta yaptığı tahririnde)

⁷² Geniş bilgi için bkz. Şa’ban Zekiyuddin, *İslâm Hukuk İlminin Esasları*, trc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara, 1990, s. 129-140.

Ehl-i kitap erkeğin aile reisi olması ve baskı içeren davranışlarda bulunması müslüman olan eşin dinini terk etmesinin de nedeni olamaz. Şayet bir kimse baskı karşısında dinini değiştirme yoluna gidiyorsa bu kimse zaten kaybedilmiş demektir.

Bu itibarla ehl-i kitap erkeklerle evlenme yasağına delil olarak yukarda zikredilenleri ileri sürmektense sosyolojik ve psikolojik gerekçelere dayanarak böyle bir yasağın getirilmesi daha isabetli olacaktır.

Bilindiği gibi evlenecek kişilerin ortak yönlerinin çok olması evlilikte başarı şansını arttırmaktadır. Din, ırk, eğitim, yaş ve sosyal değerler açısından önemli ölçüde yakınlık ve benzerlikler olan kişilerin meydana getirdiği evliliklerde anlaşmazlıklar minimum seviyeye inmektedir. Ayrıca bu tür evliliklerde ortaya çıkabilecek sorunların çözümü, geçici ve objektif bir yaklaşımla çok daha kolay olacaktır.

Birbirine zıt özelliklere sahip kimselerin yapacakları evlilikler sonucunda taraflar arasında sadece fiziksel cazibe bakımından uyumdan bahsedilebilir. Örneğin, esmer, sarışın, uzun boylu bir genç kızla görünüşte iyi bir uyum sağlanabilir. Evlilikte dayanışma için fiziksel cazibenin önemli olduğu ancak bu hususun tek başına yeterli olmadığı sayısız problemlerle uğraşmaktan yorulmuş ve bunalmış olan eşler için etkisiz kaldığı da bir gerçektir. O halde diyebiliriz ki eş seçiminde aralarındaki benzerlikler çok olan kişilerin kuracağı evliliklerde başarı şansı oldukça yüksek olacaktır. Eşler arasında ortak nitelikler çoğaldıkça evlilik ilişkilerinde mutluluk oranı da artacaktır. Bu nedenle değişik dinden, ulustan, sosyo-ekonomik düzeyden kişilerin oluşturdukları evliliklerde başarılı olma şansı oldukça düşüktür. Bu evliliklerde aile bireyleri bir çok problemlerle karşı karşıya kalmaktadır.

Dinleri farklı olan insanların evlilikleri problemlerle evlilikler arasında düşünülebilir. Burada çiftlerin bağlı oldukları dinler arasındaki farklılık ve benzerliklerin oranı mutluluğu etkiler. Eğer farklılık çok ve oldukça köklü ise bu iki kişinin mutlu olma şansları zayıftır. Çünkü bunların tutumları, standartları, yeme içme ve eğlenme şekilleri okudukları eserler hatta tatil günleri farklı olacaktır. Bu kadar

büyük farklılıklar üzerine kurulan evliliklerden mutlu bir birliktelik beklenemez.

Klasik doktrinde ve teamülde mevcut olan görüşlerin aksine Hüseyin Atay müslüman kadınların ehl-i kitap erkekleriyle evlenmelerini yasaklayan bir nassın bulunmadığını dolayısıyla bu tür evliliklerin mümkün olabileceğini şu sözleriyle dile getirmektedirler. “Kur’anda ehli kitap erkekleriyle evlenilmez diye açık bir ayet yoktur. Evlenme müçtehidlerin içtihadlarına ve zamanın şartlarına göre verilmiş sosyal bir hükümdür. Nikah yönünden yapılan akidde bir eksiklik iras etmez. Hıristiyan kadınla evlenmedeki nikah akidinde bir bozukluk olmadığı gibi. Yani Hıristiyan kadınla evlenmek nikah akidini geçersiz kılmadığı gibi erkekle evlenmek de geçersiz kılmaz.

Gayri müslimle evlenecek kız eğer dinini biliyor ve onun şuurunda ise onu çocuklarına etrafına ve hatta kocasına aşılabilir. Ama dininden hiçbir haberi yoksa ona aldırış etmiyorsa zaten kaybedilmiş biridir. Belki daha az zararı dokunabilir. Ama şunu da unutmamalı ki böyle bir kimse belki de psiko-sosyal sebeplerle eski aidiyetini daha çok arar ve ona bağlanabilir.”⁷³

Yaşar Nuri Öztürk de şu sözleriyle benzer açıklamalar yapmaktadır. “Ehl-i Kitap erkeklerle evlenme konusunda Kur’an’ın bir beyanı yoktur. Ancak müşriklerle evlenme yasağının hükme bağlanmasından sonra ehl-i kitap kadınlarıyla evlilik müsadeseinin açıkça ifadeye konması bu kitlenin erkekleriyle evlenmenin müslümâna yasak olduğunun ilanı olarak değerlendirilmiştir. Bu Kur’an’da yeralmayan bir hükmü Kur’an’a yamatmaktır. Siyasal ve sosyolojik gerekçelerle böyle bir yasağın getirilmesine hiçbir diyeceğimiz yoktur. Fakat yasağın zorlama te’villerle Kur’an’a dayandırılması savunulamaz. Çünkü Allah’ın dinine hüküm eklemeye kalkmak gerekçesi ne olursa olsun bir günahtır.

Fakihlerin anılan yasağı koymalarının gerekçesi şudur. Kadının gayri müslim bir aileye gitmesi orada eriyip müslümanlığını kaybetmesiyle sonuçlanır. Buna müsaade edilmemelidir.

---

⁷³ Atay, Hüseyin , *Kur’an’a Göre Araştırmalar I*, Ankara,1993, s.58-59

Fakihlerin bu yaklaşımı kadınları tam insan saymamalarından⁷⁴ kaynaklanmaktadır. Hayat bir çok yerde fakihleri yalanlamaktadır. Onların düşündüğünün tersine çoğu kez ehl-i kitap kadınlarla evlenen erkekler heder olup gitmekte, ehl-i kitap erkeklerle evlenen kadınlarsa hem kendilerini korumakta hem de doğacak çocukların İslâm'a ısıdırılmasında birinci derecede rol oynamaktadırlar. Benliğini yitirme veya doğacak çocuklara etki edip etmeme bir cinsiyet meselesi değil, bir iman kültür ve kişilik meselesidir.”⁷⁵

III. Semavî Kitabı Olduğu Şüpheli Olanlar

Maide suresi 5. ayeti dikkate alan ve ehl-i kitap olmalarından dolayı yahudi ve hıristiyan kadınlarla evliliğe izin veren İslâm hukuk alimleri günümüzde de Irak'ta dini inançları, yaşantıları, giyim kuşamlarıyla diğer insanlardan ayrı bir zümre oluşturan⁷⁶ Sabiiler'in⁷⁷ ehl-i kitaptan olup olmadıkları konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife'ye göre bir kitaba inandıklarından, Zebur'u okuduklarından, yıldızlara ibadet etmeyip müslümanların kabeyi tazim ettikleri gibi saygı gösterdiklerinden ehl-i kitap olarak kabul edilirler ve kendileriyle evlilik yapılabilir. İmameyn ise Sabiilerin yıldızlara ibadet etmelerinden dolayı ehl-i kitap olamayacaklarını dolayısıyla onlarla evlenilemeyeceğini söylemektedirler.⁷⁸

Bu farklı görüşleri değerlendirdiğimiz zaman şu neticeye

---

⁷⁴ Kanaatimce Yaşar Nuri Öztürk, kadınların “ tam insan “ olmadıkları şeklinde fakihlere nisbet etmiş olduğu sözü, fukahanın kadınların erkeklerin yarısı kadar miras alacakları, diyetlerinin erkeklerin diyetinin yarısı kadar olduğu, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliği mesabesinde olacağı şeklindeki görüşlerine istinaden kullanmıştır. Çünkü fakihler kadınları tam insan saymamış değillerdir. Onlara göre erkeklerle kadınlar insan olmaları bakımından eşittirler. Ancak bazı haklar açısından aralarında farklılıklar bulunmaktadır. (Geniş Bilgi için bkz. Acar, H.İbrahim, “Diyet Açısından Kadın-Erkek Ayrılığı Problemi”, *Türkiye Günlüğü*, S.51, Yaz, 1998, s. 151-160)

⁷⁵ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'andaki İslâm*, İstanbul, 2000, s.425-426.

⁷⁶ Kesler, Fatih, *Kur'an'da Yahudiler ve Hıristiyanlar*, Ankara, 1993, s. 46.

⁷⁷ Sabii konusunda geniş bilgi için bkz. Gündüz, Şinasi, “Kur'an'daki Sabiilerin Kimliği Üzerine Bir Tahlil ve Değerlendirme”; *Türkiye I. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Samsun, 1992, s. 43-72; Cerrahoğlu, İsmail, “ Kur'an'ı Kerim ve Sabiiler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl, 1962, Cilt, XX, Ankara, 1963, s. 103-116; Kesler, a.g.e., s. 46-64.

⁷⁸ Merginâni, a.g.e., I, 193; Kâsânî, a.g.e., II, 271; Mevsîlî, a.g.e., III, 88; Zeylâ'i, a.g.e., II, 110; Komisyon, *el-Fetava'l-Hindiyye*, Beyrut, tsz, I, 281; Bilmen, *Kamus.*, II,103

varmak mümkündür. Sabii olan kadınlar şayet bir peygambere inanyor ve bir kitabı kabul ediyorlarsa evlenmek caizdir. Aksi takdirde onlarla evlenmek caiz olmaz. Çünkü bu durumda onlar putperest olarak kabul edilirler.⁷⁹

Günümüzde mevcut bulunan Sabiiler, Harran Sabiileri ve Betayih Sabiileri olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Harran Sabiilerinin dini inanç ve yaşantılarının tevhidi bir yaşantı ile ilgisi yoktur. Onları sahip oldukları inançları ve ifa ettikleri ibadetleri sebebiyle ehl-i kitaptan kabul etmek mümkün değildir. Daha çok putperest kavim olarak kabul edilebilirler.⁸⁰ Betayih sabiilerine gelince, onlarda Harran sabiileri gibi asliyetini kaybetmişlerdir. “Zaten ellerinde ilahi vahyi içeren bir kitap olmayan bu insanların mazisi yaklaşık dört bin yıl öncesine dayanan dinlerini tam anlamıyla muhafaza etmeleri mümkün değildir.”⁸¹ Dolayısıyla Sabii kadınlarla evlenmenin söz konusu olamayacağını burada ifade etmek gerekir.

Mecusilere gelince, “ Bu indirdiğimiz kutsal kitab’dır, ona uyun. Bizden önce iki topluluğa kitap indirildi....”⁸² ayetini delil olarak kabul eden alimlerin çoğunluğuna göre onlar ehl-i kitap sayılmazlar. Allah bu ayetinde ehl-i kitabın iki taife olduğunu bildirmektedir. Şayet mecusiler ehl-i kitap olsaydı o zaman ehl-i kitabın üç taife olması gerekir di ki bu da ayete muhaliftir. Ayrıca mecusiler zerdüş kitabını okurlar.⁸³

Ayrıca Abdurrahman b. Avf’ın rivayetine göre Hz. Peygamber mecusiler hakkında şöyle buyurmuştur. “Kadınlarıyla nikahlanmaksızın ve kestiklerini yemeksizin mecusilere, ehli kitaba davrandığınız gibi davranın”⁸⁴

Mecusilerin ehl-i kitap olmadığını, Bakara 221. ayette ifade edilen müşrikler kapsamına girdiklerini düşünen alimlerin

---

⁷⁹ Zeylâ’i, *a.g.e.*, II, 110; Bilmen, *Kamus.*, II, 108; Cin, *a.g.e.*, s. 112.

⁸⁰ Kesler, *a.g.e.*, s. 61-62.

⁸¹ Kesler, *a.g.e.*, s. 62-63, 243.

⁸² el-En’am, 6/ 155-156.

⁸³ Cessâs, *a.g.e.*, III, 327.

⁸⁴ *Muvatta*, Zekat, 24.

çoğunluğuna göre onların kadınlarıyla evlenmek caiz değildir.⁸⁵ Ancak cizye kabulü hususunda hadisten de anlaşılacağı üzere ehli kitap muamelesine tabi tutulmaktadırlar.⁸⁶

Azınlıkta olan bir kısım alimler ise mecusilerin ehl-i kitab olduklarını kabul etmektedirler. Bunun sonucu olarak da kadınlarıyla evlenmek caizdir. Zahirilerde bu kanaati taşımaktadırlar.⁸⁷

Şehristani ise, Mecusiler ve Sabiileri ehl-i kitap olmamakla beraber onlara yakın olarak tarif etmektedir.⁸⁸

SONUÇ

Evliliğin amaçlarından en önemlisi olan eşlerden birinin diğeri için sükun ve itmi'nan nedeni olması, birbirlerine yardımcı olmaları çoğu defa eşlerin aynı dine mensup olmaları ile mümkündür.

Hakikaten evlilik hayatı eşlerin karşılıklı sevgi ve saygı anlayışı içinde birbirleriyle tam olarak anlaşmalarını icap ettirir. Bu nedenle İslâm'ın tarihsel tecrübesinde hakim olan çizgi, evlilik sırasında denkliğin bulunması yönündedir. Çünkü sevgi ve şefkatin eşlerin kalplerine hakim olduğu yuvalar ancak birbirine denk kimselerle kurulur. Ailelerin sosyal yapıları, kültür seviyeleri, dini anlayışları ve yaşam düzeylerinin belli ölçüler dahilinde de olsa benzerlik arzemesi mutluluk ve huzurlarının garantisi olabilir. Aynı dine inanan kimseler farklı dinlerden olanlara nisbetle daha kolay ve iyi anlaşılırlar. Diğer taraftan karı kocanın ayrı dinlerden olması doğacak çocukların dini ve ahlaki eğitimlerini de şu veya bu yönde etkileyecektir.

Dinine bağlı, iffetini koruyan, güzel huylu bir kadın, kişi için en büyük mutluluk kaynağıdır. Hz. Peygamber'den nakledilen şu hadis bizler için bir ölçü olmalıdır. “ *Dünya bir geçimdir. Dünya geçiminin en iyisi salih bir kadındır.* ”

---

⁸⁵ Şirâzi, *a.g.e.*, II, 44; Merginâni, *a.g.e.*, I, 193; İbn Kudâme *a.g.e.*, VII, 502 Kurtubi, *a.g.e.*, III, 71; Nevevi, *a.g.e.*, XVI/ 234; Mevsîli, *a.g.e.*, III, 88.

⁸⁶ Razi, *a.g.e.*, XI, 148; Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Kur'an'ı'l-Hakim, eş-Şehir Tefsiru'l-Menâr*, Mısır, tsz, II, 349;

⁸⁷ Cessâs, *a.g.e.*, III, 327; İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b.Sa'id, *el-Muhalla*, Mısır, 1970; XI/ 12, 17.

⁸⁸ Şehristani, Muhammed b. Abdulmelik b. Ahmed, *el-Milel ve'n-Nihal*, Mısır, 1947, I, 47-48.

Bu itibarla müslümanların yapması gereken Şey kadın olsun erkek olsun her yönden aralarında iyi bir lfetin sağlanabilmesi için mensup olduğu dine inanan kimselerle evlenmek olmalıdır. Yalnız burada Şu önemli tesbiti yapmak gerekir. İnananlardan kasdımız sadece inandığını söyleyenler değil aynı zamanda hayatını ilahi emirler doğrultusunda yaŐayanlardır. Çünkü çoğunluğunu müslümanların oluşturduğu toplumumuzda anlayıŐsızlıkları, huzursuzlukları ve geçimsizlikleri sebebiyle boŐanan aileler azımsanmayacak kadar çoktur.